

ках перевага віддається одному з них, інші виконують роль допоміжних. По-друге, не треба забувати, що кожна модель має відповідну похибку прогнозу, більшу чи меншу, і відповідальність за висновок несе сам аналітик. Розрахункові моделі мають допомагати орієнтуватися в ситуації, забезпечувати прозорість у діяльності банківської системи, надавати впевненості суб'єктам фінансових відносин, запобігати кризовим явищам, що можуть призвести до катастрофічних наслідків для всієї фінансово-кредитно-грошової сфери.

Література

1. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні: Постанова Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 року, зареєстровано в Міністерстві Юстиції України за № 45/4266 26.01.00.
2. Кочетков В. М. Забезпечення фінансової стійкості сучасного комерційного банку: теоретично-методологічні аспекти: монографія/ В. М. Кочетков. — К.: КНЕУ. — 2002. — 238 с.
3. Незнамова А. Переваги та недоліки рейтингових методик вивчення надійності та ефективності банківської діяльності // Банківська справа. — 2002. — № 2. — С. 63—69.

О. В. Дзюблюк

Тернопільська академія народного господарства

ПРОБЛЕМИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ КАПІТАЛІЗАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

Особливості перебігу ринкових перетворень в економіці України нерозривно пов'язані із процесом формування ефективної банківської системи, що являє собою досить непросте завдання та супроводжується цілою низкою проблем становлення і розвитку повноцінних грошово-кредитних відносин, здатних забезпечити нормальне функціонування реального сектора господарства та сприяти стабільному економічному зростанню. Однією із таких проблем на сьогоднішній день є недостатній рівень капіталізації банківської системи України, що зумовлює відповідні труднощі із формуванням якісного портфеля банківських активів та стримує розширення операцій із реальним сектором економіки. За таких умов обґрунтування

шляхів розв'язання даної проблеми слід вважати одним із головних завдань сучасної економічної науки загалом та теорії банківської справи зокрема.

Порівняно низький рівень капіталізації вітчизняної банківської системи залишається однією із головних проблем її діяльності з урахуванням як абсолютних (кількісних), так і відносних (якісних) параметрів розвитку економіки. Зокрема, сумарний сплачений статутний капітал усіх банків країни на початок поточного року складав 8,1 млрд грн або 1,5 млрд дол., що суттєво менше капіталу одного із провідних зарубіжних банків та не може бути порівняним із капіталізацією навіть банківських систем східноєвропейських країн.

Цілком очевидно, що проблемою недостатньої капіталізації зумовлюється і недосконалість як усієї вітчизняної банківської системи в цілому, так і окремих банків, які не мають можливості у величезних обсягах залучати ресурси та вести масштабні активні й насамперед кредитні та інвестиційні операції. Якщо, скажімо порівнювати вітчизняну банківську систему із банківськими системами зарубіжних країн, то частка банківських активів у ВВП України складає 40 %, тоді як у Німеччині — близько 200 %, Великобританії — 130 %, а у Східній Європі — 80—90 %.

Такі відносні показники відображають якісний аспект розвитку банківської системи. Крім того, відставання темпів зростання капіталів комерційних банків від їхніх активів поступово перетворюється на стійку тенденцію (табл. 1).

Таблиця 1

ЗМІНИ АКТИВІВ І КАПІТАЛУ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ*

	1.01.2001	1.01.2002	1.01.2003	1.01.2004
1. Чисті активи, млн грн	37129	47591	63896	100234
2. Темпи зростання, %	—	128,2	134,3	156,9
3. Балансовий капітал, млн грн	6507	7915	9983	12882
4. Темпи зростання, %	—	121,6	126,1	129,0
5. Статутний капітал, млн грн	3671	4573	5998	8116
6. Темпи зростання, %	—	124,5	131,2	135,3
7. Адекватність регулятивного капіталу, %	15,53	20,69	18,01	15,11

*Джерело: Вісник НБУ. — 2004. — №3. — с. 67.

На сьогодні актуальною залишається проблема відставання темпів капіталізації банків від зростання їхніх активів навіть попри те, що при нормативі адекватності капіталу 10 % його фактичний рівень складає близько 15 %. Водночас зрозуміло, що якщо за останні кілька років приріст банківських активів суттєво перевищував відповідний приріст капіталу (тільки за 2003 р. 57 % проти 30 %), а середній норматив адекватності капіталу знизився з 21 % до 15 %, то це свідчить про досить негативні тенденції капіталізації вітчизняних комерційних банків (рис. 1).

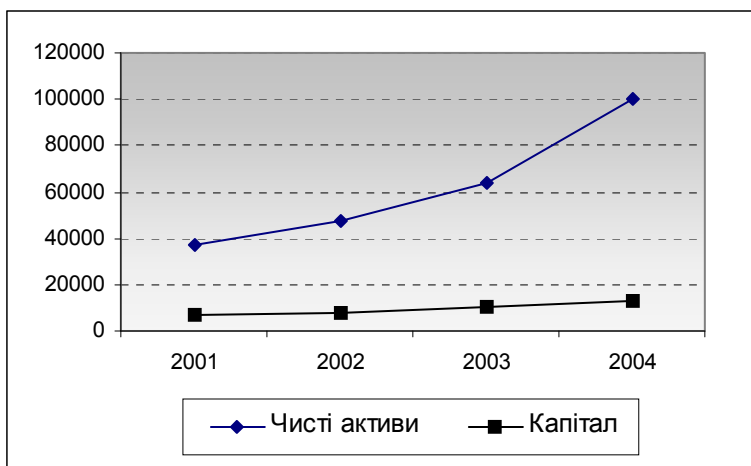

Рис. 1. Динаміка капіталу та чистих активів українських банків

Зрозуміло, що комерційні банки, які нездатні збільшити свій капітал, змушені будуть зменшити обсяги кредитування із-за неспроможності виконувати нормативи адекватності. А так як близько двох третин доходів комерційних банків припадають саме на кредитну діяльність, то зменшення її масштабів за таких обставин є прямою загрозою стабільності усієї банківської системи.

Важливо наголосити і на такому аспекті, як якісний склад структури капіталу. Річ у тім, що у структурі капіталу багатьох

вітчизняних банків порівняно значна частка може належати і таким складовим як переоцінка основних засобів, нараховані, але несплачені проценти, субординований борг. Зростання таких складових являє собою у ряді випадків приховану форму штучного нарощування капіталу. Як проведення переоцінок, так і відсутність чітких вказівок на джерела заміщення субординованої заборгованості (при необхідній умові її амортизації за п'ять років) може становити серйозну загрозу для фінансової стабільності банківської системи.

Зрозуміло, що розв'язання проблеми нарощування капіталізації вітчизняної банківської системи має перебувати у контексті вирішення питання про джерела відповідних надходжень коштів та тих складових банківського капіталу, які можуть бути збільшені за рахунок вказаних джерел.

Що стосується джерел вкладення коштів у банківську систему України, то слід адекватно оцінити можливості вітчизняних інвесторів та співвіднести їх із тими ризиками, якими може супроводжуватися залучення капіталів із-за кордону.

Насамперед слід розглянути такий фактор, як достатність у підприємств і фізичних осіб у нашій країні належного обсягу фінансових ресурсів для інвестування у банківський капітал, а також, що головне, готовність здійснювати відповідні вкладення коштів з огляду на їхню вірогідну дохідність та рівень ризику. Очевидно при цьому слід визнати обмеженість внутрішніх джерел ресурсів для активного інвестування у банківський капітал, що визначає необхідність ретельнішого підходу до оцінки тих можливостей, які надає зовнішнє інвестування.

На сьогодні іноземні банки не конкурують активно із вітчизняними кредитними установами на фінансовому ринку країни, що може бути пояснено і порівняно високим рівнем ризиків, і обмеженим колом клієнтів, яких ці банки обслуговують (особливо після кризи на ринку державних зобов'язань у 1998 р.). Нині у нашій країні діють лише 7 банків зі 100 % іноземним капіталом, що складає 4,5 % від їх загального числа. Статутний капітал же цих банків на початок року становив лише 414 млн грн, тобто 5,1 % від сплаченого статутного капіталу усіх діючих банків у гривневому еквіваленті.

При цьому потрібно розуміти, що у подальшому з урахуванням тенденцій глобалізації економічних процесів нерезидентам за будь-яких умов будуть надані ширші можливості інвестувати кошти у вітчизняну банківську систему. Тому вже тепер необхідно розробити цілий комплекс важливих обмежувальних умов,

яких слід суворо дотримуватись у процесі залучення іноземного капіталу у банківську систему України. У числі основних таких умов можна виділити наступні.

По-перше, недопущення надмірної концентрації іноземного банківського капіталу на одному із сегментів ринку банківських послуг з метою обмеження можливостей його подальшої монополізації, а відтак і відповідного диктату цін на банківські послуги для клієнтів.

По-друге, необхідно забезпечити належний рівень прозорості джерел зовнішнього інвестування коштів у банківську систему, підтверджений міжнародними рейтинговими агентствами із високою репутацією, з метою зниження вірогідності відтоку великих обсягів капіталу в разі посилення спекулятивних тенденцій його руху на міжнародних фінансових ринках.

По-третє, необхідно розробити систему заходів щодо стимулювання не просто притоку коштів у вітчизняну банківську систему, а привнесення іноземним капіталом новітніх технологій ведення банківського бізнесу, нових послуг і продуктів, програмного забезпечення, що на конкурентних засадах заохочувало б вітчизняні банки до підвищення рівня обслуговування клієнтури.

Що стосується вирішення проблеми капіталізації у контексті нарощування окремих складових частин банківського капіталу, то тут слід розглядати перспективи збільшення як основного, так і додаткового капіталу, що у сукупності утворюють регулятивний капітал банків, від величини якого залежать, згідно чинних нормативів, можливості якісного росту банківських активів.

Головними шляхами збільшення основного капіталу, вже багаторазово апробованого банками, є проведення додаткових емісій акцій, а також капіталізація прибутку. Водночас зрозуміло, що систематичне спрямування прибутку на поповнення капіталу, а відтак невиплата дивідендів знижує привабливість банківських акцій для потенційних інвесторів. За таких умов стимулом для відповідного розподілу прибутку на користь капіталізації може бути запровадження певних пільг для оподаткування тієї його частини, яка спрямовується на збільшення банківського капіталу.

Щодо питання збільшення додаткового капіталу, то тут насамперед слід розглянути можливості оптимізації залучення коштів на умовах субординованого боргу. У цьому зв'язку навряд чи може сприяти розв'язанню проблеми капіталізації банків введен-

ня ряду обмежень на залучення субординованого боргу — зокрема, встановлення граничних процентних ставок (10 % в іноземній валюті, 12 % — в національній валюті).

Очевидно, що можливості поліпшення ситуації будуть безпосередньо пов'язані із формуванням повноцінної інфраструктури вітчизняного фондового ринку, лібералізацією режиму операцій банківськими облігаціями, визначаючи їх як привабливий об'єкт для вкладення коштів, здатний конкурувати як з депозитами, так і з іншими фондовими інструментами.

Ще один напрям підвищення рівня капіталізації вітчизняної банківської системи — це активізація процесів злиття і поглинання банків. Такі процеси набули вже загальносвітових тенденцій, оскільки виявились досить дієвим інструментом для скорочення витрат, підвищення прибутковості та розширення банківського бізнесу.

Вітчизняна практика, однак, засвідчує відсутність істотних зрушень у даному напрямку передусім із-за відсутності належним чином розробленої для цього нормативної бази. Необхідно розуміти, що для банків такого роду процедури слід було б виписати в окремому законодавчому акті.

Також потрібно враховувати і неготовність у ряді випадків власників банківських установ поступитися контролем над ними через перерозподіл чи взаємний обмін пакетами акцій.

Разом із тим, необхідно відзначити, що будь-який адміністративний тиск у даному процесі, тобто штучне скорочення числа банків і збільшення у такий спосіб банківського капіталу може принести лише шкоду. За умови розробки належної нормативної бази процеси злиття і поглинання банківських установ мають носити виключно добровільний характер, зумовлений об'єктивними економічними потребами, а не втручанням регулятивних органів держави. При цьому слід виявляти і ті переваги, які можуть надати банкам з невеликим розміром капіталу процеси злиття: скорочення адміністративного апарату та інформаційних і технічних витрат, розширення клієнтської бази і спектру банківських продуктів, збільшення можливостей диверсифікації портфеля активів та, відповідно, зниження рівня ризиків.

Таким чином, вирішення проблеми недостатньої капіталізації вітчизняної банківської системи має носити комплексний характер, охоплюючи заходи з оптимізації механізмів залучення коштів зовнішніх та вітчизняних інвесторів, стимулювання процесів нарощування основного і додаткового капіталу, а та-

кож сприяння процедурам злиття і поглинання банків, що загалом може сприяти приведенню капітальної бази банківських установ нашої країни відповідно до нагальних потреб розвитку реального сектора економіки.

О. М. Діба

Київський національний економічний університет

ЦІЛІ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ У ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ

У цілому інвестиційна політика є інструментом реалізації економічної структурної політики держави щодо вирішення поставлених у них оперативних і стратегічних цілей, містить перелік задач, необхідних для досягнення цих цілей, визначає механізми реалізації, орієнтується на наявні грошово-кредитні і натурально-речовинні ресурси. В умовах обмежених ресурсів, насамперед фінансових, інвестиційна політика повинна носити строго цілеспрямований характер. Це пов'язано з тим, що цілі, по-перше, є суб'єктивним відображенням об'єктивної сутності інвестиційної політики, її функцій у забезпеченні та активізації інвестиційної діяльності; по-друге, породжують мотиви і стимули для їхнього досягнення; по-третє, є основою для побудови критеріїв оцінки результатів інвестиційної діяльності, виявлення проблем і прийняття рішень. Цілі інвестиційної політики можуть бути різними і залежати від рівня, для якого вони розробляються.

Так, для макрорівня цілі інвестиційної політики можна подати у такому вигляді: економічне зростання країни; досягнення зовнішньої і внутрішньої стабільності; підвищення соціальної захищеності населення; прагнення до максимізації суспільного добробуту; забезпечення приросту вкладення капіталу в економіку (реальний сектор); зміна пропорцій у формах реального і фінансового інвестування; забезпечення зростання рівня прибутковості інвестицій і сумарного доходу від інвестиційної діяльності; зміна технологічної і відтворювальної структури капітальних вкладень; зростання економічної ефективності; створення системи інвестиційної безпеки; зростання числа нових робочих місць.

У ринкових умовах інвестиційна діяльність на мікрорівні є підприємницькою діяльністю і здійснюється суб'єктами, що